

Záchrana areálu tzv. „Satranova“ vodního mlýna ve Vepřku

Markéta Hanzlíková

Nedaleko soutoku Bakovského potoka s Vltavou byl v odsazené pozici, severně od návsi, pravděpodobně již ve vrcholném středověku vysazen¹⁾ areál bývalého vodního mlýna čp. 19 ve Vepřku. Z první písemné zmínky v urbáři léta 1596 se dozvídáme, že mlýn náležel Svatovítské kapitule, v jejíž državě setrval až do roku 1752, kdy přešel do rukou světské vrchnosti. K osamostatnění došlo v průběhu 19. století. Rodina Satranova, podle které je nazýván do současnosti, získala mlýn v roce 1839.²⁾

Původní podoba areálu není známa. Dnešní seskupení budov kolem rozlehlého nepravidelného dvora dokládá v téměř shodné podobě již císařský otisk mapy stabilního katastru z roku 1840.³⁾ Mohutný patrový dům trojdílné dispozice s přízemními přístavbami k severnímu a východnímu průčelí vymezuje severní stranu dvora a společně s patrovou mlýnicí navazující kolmo ze západu dominuje celému areálu. Nejzápadnější z trojice hospodářských budov na jižní straně dvora je tzv. nová mlýnice, z východu oddělená soutkou od podjezdí kolny, na niž navazují chlévy úhlového půdorysu. Východní strana je tvořena patrovým špýcharem, který přiléhá ze severu k východnímu křídlu chlévů. Brána s rovným nadpražím a navazujícím úsekem ohradní zdi uzavírá severovýchodní část dvora. Unikátní jsou dvě mlýnice v jediném areálu, který je mimořádně cenným dokladem pozoruhodného stavebního vývoje velkého vodního mlýna od pozdního středověku po 1. polovinu 20. století. Eklektická fasáda patrového kamenného domu skrývá středověké jádro s dochovanými pozdně gotickými prvky. V konstrukcích mlýnice navazující kolmo na dům a patrového špýcharu je doložena barokní etapa. Dům, barokní mlýnice a špýchar prošly po požáru pozdně barokní a raně klasicistní obnovou. Pozdně klasicistní fázi reprezentují kolna a budova tzv. nové mlýnice na jižní straně dvora. Stavební vývoj zahrnovala eklektická přestavba na přelomu 19. a 20. století, během

Obr. 1: Vepřek (okres Mělník), mlýn, dvorní průčelí domu a navazující barokní mlýnice: a – stav před obnovou (foto J. Pešta, archiv NPÚ ÚOPSC, 2010); b – stav po obnově (foto M. Hanzlíková, archiv NPÚ ÚOPSC, 2020).

Obr. 2: Vepřek, areál mlýna, vyhodnocení stavebního vývoje, 1. nadzemní podlaží (repro z: J. Pešta, SHP, archiv NPÚ ÚOPSČ).

Obr. 3: Vepřek, polosuterén barokní mlýnice: a – stav před obnovou (foto J. Pešta, archiv NPÚ ÚOPSČ, 2010); b – komentovaná prohlídka polosuterénu barokní mlýnice (foto M. Hanzlíková, archiv NPÚ ÚOPSČ, 2022).

kteří získal novou podobu dům a chlévy v jihovýchodním koutě dvora a byla postavena východní přístavba. V 1. polovině 20. století byl dostavěn patrový přístavek k barokní mlýnici pro turbínu. Postupnou modernizací prošla mlýnská technologie.⁴⁾

Mlýn byl v provozu po celou dobu své existence až do 50. let 20. století. K přerušení kontinuity došlo až v důsledku kolektivi-

zace. Necitlivé stavební úpravy a rezignace na běžnou údržbu ve druhé polovině 20. století vedly k devastaci nevyužívaného areálu, který v posledku sloužil jako černá skládka.

Odborný zájem o mlýn dokládá fotodokumentace z 80. let 20. století.⁵⁾ Zachyceny jsou stavby areálu, cenné architektonické detaily, ale také celkový neutěšený stav. V roce 2008

se dostal do rukou současným vlastníkům burcující článek Ing. arch. Pešty věnovaný hodnotám a zoufalému stavu mlýna.⁶⁾ V roce 2010 jej koupili, nechali zpracovat stavebně historický průzkum a provedli nejnútnejší statické zabezpečení. Záchrana přišla v hodině dvanácté. Vzápětí po podepsání kupní smlouvy došlo k samovolnému zborcení západní části dvorního průčelí domu. Mnoho času do jeho zániku patrně nezbývalo. V roce 2011 noví majitelé podpořili prohlášení mlýna za nemovitou kulturní památku⁷⁾ a stejného roku byla započata celková obnova domu. K zajímavým poznatkům došlo při obnově pozdně gotických sklepů. Východní a střední část byla zachována intaktně. Zasypaný sklep pod západním dílem byl po vytěžení nalezen s destruovanými valenými klenbami dochovanými pouze ve fragmentech náběhů. Nové zastropení bylo provedeno stájovými klenbami z důvodu zachování maximální autentičnosti odkryté pozdně gotické konstrukce. Doplněna byla částečně destruovaná klenba sklepa, který navazuje na suterén středního dílu severním směrem mimo půdorys domu. Při obnově byla objevena klenutá chodba vedoucí k severní hranici areálu. Dům byl dokončen v roce 2015, byly dostavěny destruované části, rekonstruovány obě přístavby včetně obnovy kleneb v prostoru černé kuchyně. Nově byl postaven zničený krov a obnovena eklektická fasáda. Změnou oproti původnímu stavu jsou kultivované řešené přístavby zádveří. V letech 2012 až 2020 probíhala náročná sanace barokní mlýnice komplikovaná unikátně dochovanou technologií. Obnova pozdně barok-

ního krovu získala v roce 2019 cenu za mistrovské tesařské dílo. Dostavěn byl zčásti destruovaný přístavek pro turbínu. V roce 2018 byla vrácena podoba podjezdů kolně, která měla novodobě zazděné vjezdy. Obnova krovu, střechy a pavlače špýcharu byla provedena v roce 2022, kdy došlo také k uzavření obnovy tzv. nové mlýnice, a tím k završení záchrany areálu mlýna po stavebně konstrukční stránce. Před dokončením jsou fasády chlévů a špýcharu. Zahájena je rekonstrukce mlýnského náhonu v původní trase a podobě formou neprůtočné tůně. Napojení na vodoteč přerušila dálnice a náhon nelze obnovit do funkčního stavu. Parter dvora a rozlehlé zahrady na celkovou rehabilitaci teprve čekají. Postupná obnova mlýnské technologie je prozatím blokována nedostatečnou kapacitou specializovaných zhotovitelů. Plánováno je uvedení barokního mlýna do ukázkového provozu.

Obnovený areál mlýna se stal domovem rodiny majitelů, ale současně je již několik let zpřístupňován veřejnosti. Tzv. nová mlýnice slouží jako výstavní a muzejní prostor. Podkroví turbínové přístavby využívají místní spolky. Prohlídky barokní mlýnice a kulturní akce v areálu se konají několikrát v roce. Vlastníci mlýna se stali spoluorganizátory a hostiteli Dnů lidové architektury Středočeského kraje 2022. V loňském roce získali za obnovu areálu cenu poroty výstavy „Má vlast cestami proměn“ a byli nominováni na Patrimonium pro futuro v kategorii záchrana.

Poznámky

1. Vesnice Vepřek je písemně doložena k roku 1346. Viz J. Pešta, Vepřek mlýn čp. 19, stavebně historický průzkum, 2010–2011, nepublikováno, archiv NPÚ ÚOPŠČ.
2. Viz Pešta, o. c. v pozn. 1.
3. Povinný císařský otisk k mapě stabilního katastru, katastr Vepřek, 1840, Rakovnický kraj, 1 : 2880, <http://archivnimapy.cz/kz>.
4. Viz Pešta, o. c. v pozn. 1.
5. Viz P. Cibulová – T. Dittrich – P. Dostál – J. Škabrada, Inventarizační

průzkum lidové architektury okresu Mělník, strojopis SURPMO, Praha 1983, nepublikováno, archiv NPÚ ÚOPŠČ; M. Fuchs, fotodokumentace 1984, nepublikováno, archiv NPÚ ÚOPŠČ.

6. J. Pešta, Stranou pozornosti: unikátní vodní mlýn ve Vepřku. Architekt, 2005, 51, č. 6–7, s. 110–111.
7. Areál mlýna je od roku 2011 nemovitou kulturní památkou ve smyslu zákona č. 20/1987 Sb., zapsanou do ústředního seznamu kulturních památek ČR pod rejstříkovým číslem 104219.

The Rescue of the 'Satran' Watermill Compound in Vepřek

First recorded in 1596, the watermill in Vepřek ranks among the most recognisable monuments of the kind in Central Bohemia. It represents a continuous building development of a rich mill from the Late Middle Ages to the first half of the 20th century. The new owners have not only managed to rescue the monument in a state of almost certain extinction, but they are turning it into a lively local centre.

Fig. 1: Vepřek, the mill, the courtyard house façade and the adjacent Baroque mill room: a – before renovation (photo by

J. Pešta, NPÚ ÚOPŠČ Archives, 2010); b – after renovation (photo by M. Hanzlíková, NPÚ ÚOPŠČ Archives, 2020).

Fig. 2: Vepřek (Mělník District), the mill compound, the evaluation of the building development, first above-ground storey (repro from: J. Pešta, SHP, NPÚ ÚOPŠČ Archives).

Fig. 3: Vepřek, the Baroque mill room semi-basement: a – before renovation (photo by J. Pešta, NPÚ ÚOPŠČ Archives, 2010); b – guided tour through the Baroque mill room semi-basement (photo by M. Hanzlíková, NPÚ ÚOPŠČ Archives, 2022).